

TONE OBADIČ

ŽIVLJENJE V ŠKOFJELOŠKI MESTNI UBOŽNICI – ŠPITALU (po kroniki 1923–1931)

*»Večina od nas prihaja v življenje z bremenom:
z zgledom velikih ljudi pred očmi in z željo, da bi
jih posnemali, ob tem pa ne vemo ničesar o
preprostih in neznatnih ljudeh, ki živijo v
naši bližini in s katerimi se edinimi srečujemo.«*

(Meša Selimović, Derviš in smrt)

Za uvod

Ko sem pred meseci brskal po župnijskem arhivu v Škofji Loki, mi je slučajno prišel v roke v navaden papir zaviti zvezek večjega formata in trdih platnic, na katerem je pisalo »Kronika Špitala«. Z velikim zanimanjem sem začel listati po njem. Stavba nekdanje mestne ubožnice me je namreč s svojo skrivnostnostjo že od nekdanj privlačila. Otroštvo sem preživel v njeni bližini, toda skozi njena vrata nisem upal nikdar vstopiti. Špitalska vrata mi je odprla šele ta kronika, iz katere močno utripa življenje ljudi, ki v njej nastopajo. Svet, ki se mi je odprl, se mi je zdel tako zanimiv in bogat, da sem se odločil, da ga potegnem iz zaprašenih arhivskih polic. Tako je nastal pričujoči prispevek.

Ker je bila kronika še neobjavljena, sem temu podredil tudi svojo metodo dela. Moj osnovni namen je predstavitev vsebine kronike. To sem razdelil v več tematskih sklopov, ki so tudi naslovi poglavij. Značilne odlomke sem natančno prepisal in jih ohranil v avtentični obliki, zato so ostale tudi jezikovne in slovnične pomanjkljivosti. Nekatero stvar iz kronike sem, s pomočjo literature, ki je zadaj navedena, poskusil tudi pojasniti ali dopolniti.

Ob pisanju sem pogosto razmišljal o življenjskih razmerah v današnjih domovih za ostarele. Nedvomno so bivalne razmere v njih mnogo boljše, nisem pa prepričan, da je višja tudi kvaliteta življenja.

Špital, ki je v občinski lasti, opravlja tudi danes svojo socialno funkcijo. V njem namreč živijo ljudje z nižjih socialnih slojev. Pred dnevi sem se sprehajal po dvorišču, stopniščih in hodnikih nekdanje ubožnice na Spod-njem trgu. Zdelo se mi je, da je v tej hiši tradicija zelo močna.

Zgodovinski oris škofjeloške mestne ubožnice – Špitala

Škofjeloška mestna ubožnica – Špital je bila zanimiva srednjeveška institucija, ki je delovala še po drugi svetovni vojni.¹ Ubožnica je prenehala

Ubožna hiša – Špital v Škofji Loki, pogled z južne strani (Foto Janez Misson)

delovati okrog leta 1950. Preostale varovance so preselili v dom počitka v Predvdor pri Kranju, od Špitala pa je ostalo le ime.

Mestno ubožnico je ustanovil skupaj s svojo materjo Marjeto loški rojak in radovljiški župnik Nikolaj Škofič 25. maja 1547. V ustanovnem pismu sta namenila ubožcem hišo pod samostanom klaris. Ko je poslopje postalo pretesno, se je zavod preselil na Lontrg (danes Spodnji trg). Kdaj se je to zgodilo, iz dokumentov ni razvidno. Zavod je bil namenjen prenočevanju starih, obnemoglih in pohabljenih meščanov. Hrano so dobivali pri dobrot-nikih v mestu.

Če danes natančno pogledamo stavbni kompleks, vidimo, da je v osnovi še iz 16. stoletja. Proti Spodnjemu trgu je obrnjena »upravna stavba« ubožnice. Zadaaj na Graben pa je postavljena ubožna hiša. Na južni steni je stavba mejila na mestna vrata in je bila kot javna stavba vključena v obrambni sistem mesta. Pokorn pravi za Špital, da *»je zidan prav po samostansko. Zgoraj po sredi ima hodišče, in na vsaki strani so celice in sicer jih je najmanj zgoraj in dve večji pri tleh.«*²

K špitalskemu kompleksu spada tudi cerkev Žalostne Matere božje in sv. Elizabete, ki je lep primer domačega baroka.

Ubožnica je imela svojega nadzornika (Spitalmeister), ki je skrbel za stavbe in red v ubožnici. To službo so opravljali razni znani Ločani. Funkcija špitalskega mojstra se je ohranila do konca prve svetovne vojne.

V stoletjih so zavod zadele razne nadloge. Leta 1698 je požar na Lontrgu uničil 50 hiš, tudi Špital s cerkvijo. Po požaru si zavod dalj časa ni mogel opomoči.

Konec 18. stoletja se je dežela namenila na tem mestu urediti veliko

deželno hiralnico. V Arhivu Slovenije so ohranjeni načrti teh preureditvenih del. Nova ubožnica bi imela velike razsežnosti in bi vključevala še nekaj sosednjih stavb. Stavbe bi bile dvonadstropne in bi lahko sprejele 100 varovancev obeh spolov. Vendar licitacija ubožnega kompleksa, kot kaže, ni uspela, načrti so šli v pozabo in stavba je ostala stare oblike in v mestni lasti.

Najstarejši zapis o stavbi sami je iz zemljiške knjige iz okrog leta 1840. V knjigi je zapisano:

»Mestni špital na spodnjem placu, delno pokrit z opeko, delno s škodlami (šinklni); v pritličju kevder in drvarnica; 1. nadstropje spredaj predsoba in velika in majhna soba, kuhinja in špajza; žadaj na Graben ena prostorna delovna soba z 2 kamrama, nato 2 posebni sobi, ena prostorna kuhinja, za to sobo je 10 spalnih sob opremljenih z dobrimi vrati in okni.«

Dohodki ubožne hiše so bili različni. Zaradi stabilnosti denarja pred letom 1918 so bili važni viri dohodkov obresti raznih ustanov. Izrazito ubožni ustanovi sta bili Vidiceva in Žontarjeva. Starejša je bila Frana Vidica ubožna ustanova iz leta 1881, ki je delovala do prve svetovne vojne. Druga je bila pogrebna ustanova Ane Žontar iz leta 1893. Svojo terjatev 130 goldinarjev je prepustila v last oskrbništvu loškega špitala, ki naj iz obresti te glavnice plača pristojbino za duhovnika, *»ki bo de na pokopališče v tem 'špitalu' umrlega berača spremil«*. Tudi ta ustanova je prenehala leta 1919.

Glavni izdatki ubožnice so bili: za davke, zavarovalnino, dimnikarja, manjša popravila, drva, prevoz ubogih, pogrebe in za meso in kruh ob določenih praznikih. Leta 1889 so sklenili, da bo občina dajala oskrbovancem

Glavni oltar v špitalski cerkvi je posvečen Materi božji sedem žalosti in sv. Elizabeti, zavetnici siromakov (Foto Janez Misson)

vsako nedeljo in praznik 1/4 kg mesa in 1/2 kg kruha. Že naslednje leto so nedeljsko prehrano zmanjšali na 4 kvatrne nedelje in na 4 praznike: božič, pust, veliko noč in vse svetnike.

Po reformah okrog leta 1890 je postala funkcija špitalskega mojstra bolj častna, zato so za »nadzornike« v ubožnici postavljali zmožnejše oskrbovance, ki so »nadzornike« v ubožnici postavljali zmožnejše oskrbovance, ki so »nerodnosti« javljali očetu ubogih in članom ubožnega odseka, ti pa so naprej poročali županu. Take srednjeveške razmere so bile dokaj zanimive. Leta 1903 je loški zdravnik dr. Arko naznanil:

»Gredoč po opravlilih pretečeno soboto, slišal sim pred špitalsko hišo na Lontrgu vrišč in prepir. Pokazalo se je, da sta se prepirala 2 mestna ubožca, in sicer Alojz Fermentin in Helena Fermentin, in sicer na tak grd in ostuden način, da je pač za javnost bil pravi škandal in pohujšanje, kajti slišal sim posebno iz ust Lojzeta te besede 'kurba' in take grde glasove. To nikakor ne gre in se mora proti takemu postopanju eksemplarično postopati, kajti ugled srenje pri takem početju preobilo trpi. Predlagal bi podpisanec, da bi se prizadete osebe poklicale k mestnemu uradu, ter povabiti tudi oskrbnika ubožne hiše.«

Po prvi svetovni vojni je bilo očitno, da se morajo razmere v ubožnici spremeniti. Od leta 1918 do 1924 sta si vodstvo ubožnice delili občina Loka in društvo Dobrodelnost, ki je bilo poseben odsek Katoliškega izobraževalnega (pozneje Prosvetnega) društva. Vendar je sožitje skupnega vodstva trajalo le šest let. Na občnem zboru Izobraževalnega društva leta 1923 je Dobrodelnost poročala o »naši ubožnici«, ki so jo prevzele »naše« usmiljene sestre iz Maribora. Oskrbovancev so imeli takrat 12.

Vhod v Špital, danes stanovanjska hiša Spodnji trg 9 (Foto Janez Misson)

Naslednje leto je vodstvo ubožnice prevzela zopet samo občina oziroma občinski ubožni odsek. Ta je zavod zaupala šolskim sestram iz Maribora. Financirala jih je občina, smele pa so vsako jesen pobirati pri kmetih naturalije, kar pa niso prav rade opravljale.

Delo v ubožnici je bilo dosti naporno. V zavodu je bilo stalno med 15 in 33 oskrbovancev, povprečno pa nekaj čez 20.

Šolske sestre so se često pritoževale nad razmerami v ubožnici, občinsko predstojništvo pa je molčalo. Sestre so zahtevale višjo plačo, občina pa o tem ni hotela nič slišati, zato so jeseni leta 1937 odpovedale pogodbo.

Po mučnih zapetljajih je Špital spomladi leta 1938 prevzela Družba Marijinih sester »Vincentinium« iz Ljubljane. Finančno nove sestre niso bile na boljšem, preskrbeli so jim le dovoljenje, da smejo pobirati prostovoljne prispevke v obliki poljskih pridelkov in obleke še v srezih Kranj, Kamnik, Radovljica in Ljubljana-okolica. Marijine sestre so aprila 1938 vsilile svoj hišni red, ki ga je občinski odbor sprejel na svoji seji 22. aprila 1938 s pripombo, da se vsakdo, ki bi se tem navodilom ne pokoraval, izključi iz ubožnice. Hišni red je bil takole sestavljen:

»Cenjenemu občinstvu!

1. Prošnja sestre je, da reveži nimajo vstopa v kuhinjo brez potrebe.
2. Prošnja bi bila, da tisti reveži, ki so še zmožni za kako delo, bi bili naprošeni pomagati pri hišnih opravilih.
3. Prošnja: zajtrk naj bi bil ob delavnikih ob 7. h, ob nedeljah in praznikih pa ob pol 8 h. Obed ob pol 12 h, večerja ob pol 6 h. Naprošeni bi bili, da se točno drže teh ur. Kateri ne pride ob tem času, ne more zahtevati obeda ali večerje.
4. Prosjačenje po hišah bi bilo zabranjeno.
5. Po sobah bi bilo zabranjeno kuhati, kakor tudi imeti vsak svoja drva, temveč skupno.
6. Vsak, ki gre od doma, bi se moral javiti sestri, da sestre vedo, kje je in niso zanj v skrbeh.
7. V sobah bi se mogel držati red zlasti, da ne bi imeli vsakovrstnih brezpotrebnih posod in cunj. Zabranjeno je po sobah in hodnikih, posebno pa v cerkvi, pljuvati na tla.
8. Vsakemu je na razpolago povedati svoje mnenje sestri; in če je potrebno, ga bodo sestre vzele na znanje. Torej se revežem ni treba mešati v vodstvo.
9. Revežem ležati na posteljah oblečeni in še celo v čevljih bi moralo biti zabranjeno.
10. Sobe se morajo pustiti čistiti.
11. Revežem naj bi bilo zabranjeno kritizirati med seboj, kakor tudi izven hiše. Vsakemu naj bi bile na razpolago sestre in občinsko vodstvo. Ta naj bi iskali pomoč v potrebah.
12. Godrnjanje pri jedi naj bi bilo zabranjeno. Naprošeni bi bili zaradi jela, da se javijo sestri, kaj lahko in kaj ne morejo jesti.«

Do zaprtja zavoda po drugi svetovni vojni se razmere niso bistveno spremenile.

Špitalska kronika (1923–1931)

Kronika, ki mi je dajala osnovo za izdelavo pričujočega prispevka, nam predstavlja zelo kratko obdobje iz več kot štiristoletne zgodovine škofjeloške mestne ubožnice. V opisanih letih so Špital vodile Šolske sestre sv. Frančiška mariborske province. Glede na pisavo, ki je vseskozi ista (razen treh strani, ki opisujejo dogodke l. 1929) in podpis na koncu, lahko z gotovostjo rečemo, da je kroniko zapisala s. M. Beatrika Teršavec, rojena 7. oktobra 1860 v Sv. Martinu pri Vurbergu na Štajerskem, umrla 25. januarja 1933 v Mariboru.³

Kronika obsega 93 strani. Na začetku je opremljena s petimi fotografijami. Besedilo pa se začne z zgodovinsko črtico »Škofjeloški špital ali ubožnica«. Na štirinajstih straneh je opisana preteklost te ubožne ustanove. Zdi se, da bi bil ta del kronike vreden podrobnejše analize zgodovinarja. Avtorica je namreč pri pisanju uporabljala različno gradivo, katerega izvor v oklepaju tudi redno navaja.

Osrednji del kronike je kronološki opis življenja v Špitalu. Šolske sestre so prevzele Špital v oskrbo 4. avgusta 1923 in o težavah, s katerimi so se srečevale v prvem letu svojega službovanja, nas seznanja pet strani. Najizčrpnjšo sliko nam daje kronika za leto 1927. Dogodkom iz tega leta lahko sledimo na osemnajstih straneh. Kronika se konča z 29. avgustom 1931. Tistega dne je sestra Beatrika odšla v zaslužen pokoj.

Iz redkih avtobiografskih delov kronike izvemo, da je avtorica kronike prišla v loški Špital za prednico šele 22. avgusta leta 1927.⁴ Pred tem je bila voditeljica novink v Mostarju. Na podlagi teh podatkov lahko rečemo nekaj besed o načinu pisanja obravnavane kronike.

Sestra Beatrika je morala imeti poseben zgodovinski čut in je po svojem prihodu v Škofjo Loko iz nekakšnega »dnevnika«, ki so ga vodili v ubožnici in v katerega so zapisovali vse pomembne in manj pomembne dogodke v življenju te ustanove, sestavila pravo kroniko. Na žalost se z njenim odhodom v Maribor konča tudi kronika.

Versko življenje

Razumljivo je, da je bila verskemu življenju in izpolnjevanju krščanskih dolžnosti v Špitalu namenjena velika skrb. Duhovni vodja ubožnice je bil vsakokratni loški župnik, cerkvena opravila v špitalski cerkvi pa so oskrbovali patri kapucini.⁵ V kroniki najdemo zelo zanimive »pastoralne prijeme«, ki so jih uporabljale sestre, zlasti takrat, ko so oskrbovance pripravljale na prejem zakramentov.

Pred Veliko nočjo je bilo potrebno izpolniti četrto cerkveno zapoved: *»Spovej se svojih grehov vsaj enkrat v letu in vsaj v velikonočnem času sprejmi sv. Rešnje telo.«* Čeprav so imeli v Špitalu možnost za redno mesečno spoved in prejem obhajila, je sestre vsako leto zelo skrbelo, kako bodo spravile vse oskrbovance k velikonočni spovedi:

»Da opravijo letos vsi reveži pravočasno velikonočno spoved, sem prosila preč. gospoda župnika J. Arnejca za 15 spovednih listkov, katere sem razdelila z opombo: 'Kateri mi do cvetne nedelje ne prinese namesto črnega rudeči spoved. listič, ne dobi nič pirhov, potice i.t.d.'

Hvala Bogu, vsi so ubogali, ter so pravočasno prejeli sv. zakramente. Nekateri v domači cerkvi ali pa drugod.«

Kvala Bogu, vsi so pravočasno sprejeli in
zakramente in nekateri so želeli, da bi sprij-
moje ro. Učestilo na veliki čisti, kar se je
tudi zgodilo.

Pec. 9. kaplan Fr. Viljem Tajdiga, ki n. spro-
bevalih naših revele, se na veliki čisti se
spustaj ob 5. uri maicovali s naši špital. cerkve.
Kajenila se je cerkve in mnogi sta se sprejela
ro. obhajilo a natirni rosti vrt. a onim, kateri
ne morejo več s cerkvo se je prišlo preko. Res.
Telo a rosti.

Velikonočne praznike s naši ubožniki obhaja-
li a velikim veseljem in zadovoljnostjo, Res
se jim je preskrbelo vse dovolj. Vsek je dobil
potn klobuček, finega suhega mesa, klobaso,
hru, fin huch, velik kos polke in 5 pitiso.
To so dobili na velikoni, nedelji, ponedeljek in
ednako na Belt nedelji.

Neka uboga žena Škrlj Alina, ki živi s veliki
revščini, ločena od svojega moža je rekla:
'Ko več let nisem imela tako lepih velikoni.
praznikov kakor letos!'

Če bi bili vsi taki, a nekateri se prevarajo
in niso nikdar zadovoljni, Res ne vedo, ko
ko se drugod svetem hudo godi.

Čim večji so prazniki, tim bolj se radi opijantjo
naši Avstri, zato sem jim s svojo večjo rekla:
'Glejte, da jutri ne boste nobeden pital!' In res
moja pridiga je pomagala, da so vsi ostali besni.
Sami dva mlada fanti sta pla. pa. večji s
blatnje gostilno, a prišla sta n. pravočasno
domov. Vsek mora zlasti prazni in
se strogo držati dnevnega reda, naj si bo
star ali mlad.

Križ iz nekdanje kapele na Grabnu je danes v špitalski cerkvi (Foto Janez Misson)

Kot priprava na velikonočno spoved in sv. obhajilo je bila v mnogih krajih navada velikonočnega spraševanja, katerega pa so bili oproščeni stari ljudje, bolniki in matere z majhnimi otroki. V ljubljanski škofiji je bil čas spraševanja od prve adventne nedelje do posta. Duhovnik je v nedeljo s prižnice povabil svoje župljane in oznanil, kdaj naj pridejo k spraševanju možje, kdaj žene, mladeniči, dekleta. Ko je velikonočni čas minil, je župnik naročil očetom in materam, da pobere rdeče listke, ki so jih dobili pri velikonočni spovedi, in mu jih prineso, obenem pa tudi sporoče, če kdo ni prejel svetih zakramentov, da ga dušni pastir posebej opomni. Velikonočno spraševanje so župniki izkoristili tudi za to, da so ob tej priliki izpopolnili knjigo »status animarum«.⁶

Sicer pa je bilo pobiranje spovednih listkov pri nas stara navada, saj je že škof Hren l. 1610 v pismu naročil svojemu generalnemu vikarju, naj pridno zahteva od meščanov listke o spovedi in prejetem sv. obhajilu kot znak resnične pokorščine do sv. Cerkve.⁷ Kako je ta praksa izumirala, nam povedo »Pastoralne inštrukcije za ljubljansko škofijo« iz leta 1940: »Težko je s tem spraševanjem po mestih in industrijskih krajih. Zastran mnogih težav so ga tu navadno že opustili. Kjer pa se je velikonočno spraševanje zvesto izvajalo, tam ga še danes visoko cenijo... Z velikonočnim spraševanjem je v zvezi tudi vprašanje črnih in rdečih listkov, ki so mnogim vendarle velik opomin na važno velikonočno dolžnost, zato naj se ohranijo, kolikor največ mogoče.«

V špitalski kroniki je etnološko zelo zanimivo poročilo o pripravi in praznovanju velike noči leta 1931:

»V postu se je napovedalo našim revežem, da mora vsak do Velikega četrтка prinesiti sestri prednici listek, t.j. potrdilo, da je že opravil velikon. sv. spoved, kateri ne bode, ne dobi nič pirhov in kolača.

Hvala Bogu, vsi so pravočasno sprejeli sv. zakramente in nekateri so želeli, da še sprejmejo sv. Obhajilo na veliki četrtek, kar se je tudi zgodilo.

Preč. g. kaplan dr. Viljem Fajdiga, ki so spovednik naših revežev, so na Veliki četrtek že zgodaj ob 5. uri maševali v naši špitalski cerkvi. Napolnila se je cerkev in mnogo jih je prejelo sv. obhajilo z našimi reveži vred. A onim, kateri ne morejo več v cerkev, se je prineslo presv. Reš. Telo v sobo.

Velikonočne praznike so naši ubožčki obhajali z velikim veseljem in zadovoljnostjo, ker se jim je preskrbelo vsega dovolj. Vsak je dobil poln krožnik finega suhega mesa, klobaso, hren, fin kruh, velik kos potice in 5 pirhov. To so dobili na velikon. nedeljo, ponedeljek in jednako na Belo nedeljo.

Neka uboga žena, Škrlj Mina, ki živi v veliki revščini, ločena od svojega moža je rekla: 'Že več let nisem imela tako lepih velikon. praznikov kakor letos!'

Če bi bili vsi taki, a nekateri se prevzamejo in niso nikdar zadovoljni, ker ne vedo, kako se drugod revežem hudo godi.«

Prebivalci Špitala so bili, razen sester, ki so zanje skrbele, starejši in bolni ljudje, zato so bila njihova srečanja s smrtjo zelo pogosta. V poglavju »Umiranje v Špitalu« bomo o tem obširneje spregovorili. Na tem mestu bomo le navedli pomenljiv primer priprave na prejem zakramentov za umirajoče:

»Kakor povsod je španska gripa tudi k nam pot našla, prizadeti smo bili vsi, eni bolj, drugi manj. Najbolj je trpel že zgoraj omenjeni Ivan Oblak, treba je bilo misliti na to, da bi se z Bogom spravil. Začnem ga nagovarjati, a zadela sem na trdo skalo. Ko poskušam ponovno se je kar v zid obrnil, priporočim ga sv. Jožefu proseč ga, naj mu On to milost nakloni. Pa o čuda! Čez nekaj časa me pokliče in reče: 'Prosim sestra, ako je Vam še volja naj pridejo gospod.' Kako smo bile vesele in hitele vse pripraviti, da si ne premisli. Hvala Bogu, prav pobožno je prejel sv. zakramente za umirajoče, ter je po daljšem času zopet okrevale.«

V mestni ubožnici v Škofji Loki je bilo sicer manjše število oskrbovancev (okrog 20), a so bili najrazličnejše starosti, telesno in duševno prizadeti.⁸ Poglejmo, kako so »dvajsetletnega idiota« pripravljali na sv. birmo:

»Tukaj v ubožnici imamo že od l. 1924 nekega fanta, Marijana Tavčarja, doma iz Trsta. Ubogi oče je obupal in skočil v vodo, seveda utonil, in zapustil ženo s petimi otroki. Ker je bil oče pristojen v Škofjo Loko je vsa ta družina prišla na občino za oskrbo. Manjše so razdelili, najstarejši dvajsetletni je prišel v ubožnico, češ je idiot – a le toliko, da je lahko prav hudoben in nagajiv. Za vojaški nabor so ga hitro našli, da fant še ni bil pri sv. birmi in le enkrat v svojem življenju pri sv. spovedi in sv. obhajilu, zato se ni nihče pobrigal razen sestre.

Začela sem s fantom poduk za sv. birmo, ker ne zna čitati sem mu otepala besedo za besedo. Za pomočnico sem si vzela eno starko, katera je mnogokrat na dan z njim molila deset božjih in pet cerkvenih zapovedi, šest resnic, sedem sv. zakramentov, darove sv. Duha. Več mu pa itak z združenimi močmi nismo mogli vteptati. Edino sredstvo, da je za največjo silo pri poduku vztrajal je bil, da smo obljubile, da bo dobil od botra eno škatljo cigaret, ker je strasten kadilec.

Notranjost špitalske cerkve (Foto Janez Misson)

Tako je hvala Bogu fant dosegel milost, da je dne 24. maja 1926 sprejel zakrament sv. birme.»

Morda je potrebno, da razložimo kaj pomeni »biti pristojen«. Gre za takratno socialno zakonodajo, ki je v bistvu ohranjala še stare avstrijske predpise oziroma zakone o domovinstvu. Če je kdo obnemogel, je padel v breme tiste občine, v kateri je bival nepretrgoma zadnjih deset let. V ta namen so imeli po občinah posebne ubožne sklade, iz katerih so svojim revežem plačevali oskrbo. Občine so se glede domovinske pristojnosti posameznih ubožcev pravdale na različnih instancah, samo da bi se izognile plačevanju podpore.⁹

V tem poglavju smo se enkrat že srečali s prošnjo k sv. Jožefu. Podobnih je v kroniki kar precej. Zavetnik tesarjev, mizarjev in drugih rokodelcev ter priprošnjik vseh, ki so v najrazličnejših težavah, zlasti tistih, ki so v finančnih stiskah in drugem pomanjkanju, je bil za sestre, ki so imele s preživljanjem mestne ubožnice večkrat hude skrbi, zelo aktualen in priljubljen svetnik. Skoraj tragikomično je sledeče poročilo:

»Ker je dne 31. julija (1926) umrla Maruša Jelovčan, je bila na nje mesto sprejeta Špela Bogataj dne 14. 9., a ljubi Bog jo je že dne 10. oktobra t.l. k sebi poklical. Bila je 69 let stara vdova, katero nam je sv. Jožef naklonil, ker nam je prinesla precej pohišтва in perila. V ubožnici je bila samo tri tedne. Preden je došla v ubožno hišo so njo sorodniki prosili za razne stvari, a g. župan na kratko reče: 'Kdor vzame babo, katera je zelo sitna, naj še dobi tudi njeno imetje.'«

Drugače pa je bilo na pomlad 1. 1927, kajti 27. septembra 1926 je

katastrofalna povodenj¹⁰ odnesla oba vrtova, na katerih so pridelovali zelenjavo za potrebe mestne ubožnice:

»Vsled grozne povodnji lanskega leta sta bila oba vrtiča uničena, zato nas je mučila skrb, kako bomo zopet vrt popravile, oziroma napravile, ker nam je voda vse odnesla.

Priporočile smo celo stvar sv. Jožefu, saj je bil on najboljši tesarski mojster.

Treba je bilo lesa za ograjo in tesarja – a za vse je bilo treba novcev in za dobavo istih, smo se priporočale našemu sv. Jožefu – a ne zastonj!

Dne 16. marca je bila klicana s. prednica Vincencija na občino, kjer je delil »Rdeči križ« podpora poplavljenecem. Gotovo je to sv. Jožef nam izprosil, ter navdihnul g. okraj. glavarja, da se je tudi nas usmilil, ter nam naklonil 1100 Din. podpore.

Naš veliki dobrotnik g. F. Heinrihar nam je dal ves potreben les za ograjo le za neznatno ceno 250 Din., tesar je ograjo napravil za 150 Din., zato smo si nabavile še potrebno enokolnico (šajtergo) in nekaj orodja, kar nas je stalo 95 Din. Dne 1. aprila je bil vrt gotov, da smo začeli obdelovati.«

V Špitalu so vsako leto pred praznikom sv. Jožefa opravljali devetdnevno njemu na čast. Ob tej priložnosti jim je Okrajna posojilnica redno darovala 800 din za potrebe ubožnice. Kronika vsako leto poroča o tem v sledeči obliki:

»Sv. Jožefa našega mogočnega priprošnjika in krušnega očeta smo tudi letos počastile z devetdnevno, zato nam je izprosil, da nam je okrajna posojilnica v Škofji Loki naklonila 800 Din dne 15. marca t. l. (1930) za nabavo raznega perila našim revežem.«

Podobno je bilo tudi naslednje leto:

»Kakor vsako leto smo tudi letos meseca marca obhajali v naši cerkvi devetdnevno v čast sv. Jožefa našega krušnega očeta, zato nam je takoj priskrbel v okrajni posojilnici 800 Din, s katero vsoto smo kupile 3 zaboje testenin, da se lahko našim revežem preskrbi boljša hrana.«

V kroniki je najti še eno, iz večih vidikov, zanimivo pričevanje o povodnji leta 1927. Nas na tem mestu najbolj zanimajo verska čustva in dejanja, ki so spremljala boj s pobsnelo reko.

»Dne 11. septembra 1927 smo prestale grozen strah vsled povodnji.

Bila je nedelja, ter je celo noč močno deževalo in še v ponedeljek je kar lilo, zato sta obe reki, Selščica in Poljanščica, močno narasli.

V ponedeljek okrog desete ure dopoldan se sliši trobenta, s katero se razglasi, naj se prebivalci, ki so blizu vode pripravijo in skrbijo, da še pravočasno rešijo svoje stvari, ker voda od vseh strani zelo narašča in nam preti velika nevarnost.

Kmalu potem se sliši od farne cerkve plat zvona in obenem še drugi razglas, kateri naznanja, da se je iz Javornika in drugih bližnjih krajev brzojavilo, da je blizu velika nevarnost.

Nato so prišli ognjegasci, da pomagajo ubogim prebivalcem, ki so blizu vode, reševati vse potrebno. Tudi naša s. Eufemija in dva reveža hitijo z vozičkom v najhujšem dežju, da še rešijo vsaj nekoliko vrtnih pridelkov, kajti voda je v naglici tako hitro narasla, da je segala že do plota vrtiča. Lansko leto nam je povodenj odnesla plot in vse vrtno pridelke, še celo zemljo. Da se letos zopet ista nesreča ne zgodi, smo se zatele k našim

mogočnim priprošnjikom, k sv. Mali Tereziji in zvestnemu služabniku božjemu, škofu A. Martinu Slomšku.

V našem oratoriju smo prižgale sveče pred podobo omenjenih priprošnjikov, ter jih goreče prosile za pomoč v tej veliki stiski rekoč: 'O, Mala sv. Terezija, Ti si tako mogočna, da ustavljaš vlake, prosimo Te, ustavi še sedaj to povodenj!' Na plot vrtiča smo obesile svetinjšico Male Terezije s prošnjo, da ona čuva vse pridelke, ubožčki pa so pridno molili, da se nas ljubi Bog usmili.

In res čuda! Hvala Bogu in vsem našim mogočnim priprošnjikom! Okrog poldne je dež ponehal, reke so se počasi znižale in proti večeru smo bili izven nevarnosti.

Ker je bila vsled povodnji tudi elektrarna nekoliko prizadeta, pride opoldan razglas, naj si vsak priskrbi luč. A hvala Bogu, tudi ista se je popravila pravočasno, da smo imeli elektr. luč kakor ponavadi.

Popoldan, ko je minila največja nevarnost, smo šle gledat k mostu, to je mesto, kjer se stekata obe reki Poljanščica in Selščica skupaj v reko Soro, prav blizu našega vrtiča. A grozen prizor! Cela ravnina na polju pri vasi Suha je bila podobna širokemu morju z močnimi valovi. Voda je donasala cela drevesa, velike brune, deske hlode i.t.d. Ubogi ljudje, ki so vse te stvari lovili, so si nabrali mnogo drv za zimo.

Hiše, mlini in žage so precej prizadeti, a tukaj v naših krajih ni tako hudo kakor v zgornjih, kjer je bilo še hujše in je mnogo škode, ker je voda razdrla cele mostove, mlina in žage.«

Morda se zdi nenavadno, da se ob svetnici sv. Tereziji, kot priprošnjik v stiski pojavlja tudi škof Anton Martin Slomšek, ki ga Cerkev še do danes ni uradno razglasila za svetnika. Vzrok temu je bila posebna naklonjenost škofa Slomška do šolskih sester. Mariborski škof Slomšek se je namreč proti koncu svojega življenja zelo zavzemal za ustanovitev redovnega vzgojnega zavoda v svoji škofiji, vendar ga je sredi njegovih načrtov prehitela smrt. Slomškovo željo je uresničil njegov naslednik Stepišnik, ki je leta 1863 v Gradec uradno zaprosil za sestre. Naslednje leto so sestre prišle v Maribor, kjer so 13. septembra 1869 ustanovile novo samostojno kongregacijo šolskih sester. Škof Slomšek je bil torej tisti, ki je šolskim sestram posredno odprl vrata na slovenska tla.¹¹

Ko govorimo o svetnikih, ki so spremljali prebivalce Špitala, seveda ne smemo prezreti sv. Elizabete Ogrske,¹² ki velja za zaščitnico vseh dobrodelnih ustanov. Ob njenem godu je bil v Špitalu velik praznik:

»Dne 19. nov. t. l. (1927), praznik sv. Elizabete, zaščitnice vseh revežev, smo obhajali prav slovesno. Zjutraj so bili vsi pri sv. maši in prejeli sv. obhajilo v domači špitalski cerkvi. Opoldan se jim je pripravilo boljše kosilo, zvečer pa je imel domači preč. g. kaplan Ivan Veider prav ganljiv govor za naše reveže, ter jih je opominjal, kako se morajo priporočati sv. Elizabeti, ki je tako ljubila siromake in radi posnemati njeno veliko potrpežljivost v vseh bridkostih in težavah, kakor tudi njeno ljubezen do uboštva. Drugi dan 20. t. m. bilo je žegnanje in se je tudi siromakom boljše postreglo z mesom, potico, z vinom i.t.d.«

Ugledni gostje v Špitalu

Na obisk v škofjeloško mestno ubožnico so večkrat prihajale tudi zelo

ugledne osebnosti. Vsak tak obisk je v vsakdanji utrip Špitala prinesel dobrodošlo poživitev.

Ljubljanski škof Jeglič je bil v letih 1923–1930 kar petkrat špitalski gost. Njegov tretji obisk je sestra Beatrika takole prisrčno zabeležila:

»Dne 23. aprila so nas nepričakovano iznenadili prevzv. vladika škof Ljubljanski Ant. Bonaventura Jeglič, spremljala sta njih preč. g. župnik J. Arnejc in nunski spiritual preč. g. Šimenc. To je bilo presenečenje. Bile smo ravno pri delu, ker je bila sobota, ter je bila ena bolj v lepi uniformi kakor druga. Največja sreča je bila, da smo že poprej bajto očistile in da je bilo vse v redu.

Vprašali so nas, kako se kaj imamo? No odgovor: 'Po Frančiškovo – moramo res prav hvaležne biti, ker nam ljubi Bog in naš sv. Jožef vedno dobrotnike nakloni.'

'Kedo pa so dobrotniki?' Ko pa imenujem preč. Oo. kapucine, so hitro rekli: 'A kapucini, kako pa?' Takoj se je oglasil preč. g. župnik ter rekel: 'Seveda, saj imajo sestre vsaki dan sv. mašo.' Presvitli so z rokami plosknili rekoč: 'O to me veseli, o to me veseli.'

Nato pa so začeli se norčevati: 'Pa repo boste jedle, saj že diši (ker se je ravno kuhala), pa reberce, kaj ne?' Ko pa odgovorim, da namesto reberc bo pač fižol, so se naglas zasmejali ter rekli: 'Ker pa nimate reberc pa ne bom pri Vas na kosilu.'

Podelili so nam in za naše reveže nadpastirski blagoslov, ter se poslovili. Kako od daleč sem jih spremljala v svoji delavski uniformi.«

Zadnjič je bil škof Jeglič v loškem Špitalu po birmovanju v Škofji Loki 1. 1930:

»Dne 25. maja je bil čez vse slovesen dan za našo župnijo, ker so prevzv. knezoškof dr. Anton Bonaventura Jeglič podelili mnogim otrokom zakrament sv. birme.

Ob tej priliki so počastili s svojim obiskom tudi našo ubožnico, s spremstvom, s svojim preč. g. tajnikom in domačim g. župnikom, preč. g. Podbevškom Jernejem. Bili so jako prijazni ter so se za vse zanimali, ter popraševali kako se nam godi, koliko revežev imamo? Ko sem odgovorila, da imamo sedaj 18 revežev, so se jako začudili, kako moremo izhajati i.t.d. Že poprej smo vso hišo očistile in nekoliko tudi okrasile. Ker obhajajo letos dne 29. maja svoj osemdesetletni jubilej, jim je eden najmlajši revež brez desne noge, Porenta Matevž, čestital v imenu vseh revežev, ter jim želel da ljubi Bog nam ohrani še mnogo let preljubljeno vladiko in predobrega nadpastirja. Prevzvišeni so bili jako veseli, ter so stopili k vsakemu okrog njih stoječih revežev, ter vsakega posebej nagovorili z raznimi vprašanji. Posebno so se zanimali za onih 5 sirot, ki vsled slabosti in bolezni ne morejo nikamor več iz sobe. Tudi te so nagovorili in jih ljubeznivo po očetovsko tolažili. Končno so podelili vsem skupaj svoj nadpastirski blagoslov, nam sestram še posebej, ter nas spodbujali k nadaljnemu delovanju pri teh revežih v naši ubožnici. Ako je delo težavno in polno žrtev bode zato tem lepša krona, ki nas čaka v sv. nebesih. 'Danes na križu, jutri v nebesih!«

Jegličev naslednik dr. Gregorij Rožman je ostal zvest dobrodelni dejavnosti svojega prednika in je prišel v Špital že kmalu po sprejemu vodstva ljubljanske škofije:

»Dne 14. decembra t. l. (1930) je počastil s svojim obiskom prevzv. g.

škof dr. Gregorij Rožman našo ubožnico. Prišel je v Škofjo Loko zato, da ljudem razloži korist dobrega tiska, ter jim priporoči razne dobre knjige in časopise. Ob tej priliki je obiskal tudi naše reveže v nedeljo popoldan okrog 4. ure. Bil je jako prijazen ter si je ogledal vse prostore, vsakega reveža nagovoril in tolažil, posebno one, ki so bolj slabotni in bolni. Konečno je podelil vsem skupaj sv. nadpastirski blagoslov. Nato se je podal Prevzvišeni s spremstvom preč. g. župnika Jerneja Podbevška še v Narodni dom, da si ogleda razstavo dobrih časopisov.«

Poleg škofov so v mestno ubožnico prihajali tudi drugi cerkveni dostojanstveniki:

»Dne 11. avgusta t. l. (1928) je našo ubožnico počastil s svojim prihodom stolni prošt ljubljanski, milostljivi gospod Andrej Kalan. Ogledal si je vse hišne prostore, ter obiskal vsakega bolnika posebej, ga je tolažil in mu podelil sv. blagoslov.

Ko je prišel na kor, kjer sestre opravljajo svoje molitve, je pogledal starinski križ, ter je dovolil, da se isti postavi na hodnik, da vsak, ki gre mimo se spomni Jezusovega trpljenja in da je ta hiša tudi hiša trpljenja, kjer naj vsak v svojih bridkosti in težavah išče tolažbo in pomoč pod križem! Ko si je visoki gost vse prostore ogledal, se je jako pohvalno izrazil rekoč: 'Kaka razlika je v tej hiši sedaj in kako je bilo pred nekaterimi leti, ko so bili reveži zapuščeni in brez pravega nadzorstva.'

Obisk prošta Kalana se je končal v vsesplošnem zadovoljstvu:

»Pri odhodu je milostlj. gospod prošt podaril sestri prednici 200 Din. v ta namen, da se preskrbi sestram in revežem dobri priboljšek, kar se je tudi zgodilo. Takoj drugi dan smo razveselile naše siromake z dobro izvanredno južino, da so bili vsi jako veseli in zadovoljni.

Ko jim s. prednica reče, da morajo zato moliti za milost. g. prošta, so vsi z veseljem potrdili, da bodo, a eden izmed revežev Dermota Franc se oglasi rekoč: 'Bomo že pridno molili za milost. g. prošta, pa tudi zato, da bi še večkrat prišli k nam in nam pripravili tako veselje kakor danes.'

Dober glas o loški ubožnici je prišel tudi do oblasti v Ljubljani. V iskanju primernega prostora za okrajno ubožnico so prišli tudi v Loko:

»Dne 25. novembra t. l. (1928) je nenadoma obiskal našo ubožico g. dr. Anton Breclj, oblastni odbornik za zdravstvo in socialno oskrbo in g. dr. Dolšak, načelnik tega oddelka s spremstvom našega g. župana Josipa Hafnarja in našega hišnega očeta Lovra Planina, ki je predsednik ubožnega odseka in oblastni poslanec.

Ogledali so si vse hišne prostore v ta namen, da bi se prepričali, če bi bilo to poslopje primerno za okrajno ubožnico. A sprevidili in razsodili so, da so ti prostori premajhni.«

Pijančevanje, fizični napadi na sestre in drugi disciplinski prekrški

Ko so 4. avgusta 1923 mestno ubožnico prevzele v oskrbo šolske sestre sv. Frančiška iz Maribora, so bile razmere v Špitalu dokaj neurejene, zato so sestre zahtevale, da se čimprej sestavi nov strožji hišni red. Kronika pripoveduje:

»Začetek novih sester je bil jako težaven. Treba je bilo dobro nastopiti, ker hišni reveži so sestre po strani gledali in poskušali jih užugati. Urediti

se je moglo marsikaj, a mestna občina, posebno g. župan Josip Hafner in odborniki društva Dobrodelnost so pomagali sestram... Tako je prišel v ta stari zavod zopet že davno pogrešani, zaželeni red. Morda kakemu razvajencu strogi red ni všeč, a takemu potrka ljubko po ramah za red vneti gospod župan in pa skrbni hišni oče – sodni nadoficial g. Mihael Luzar, z besedami: 'Priatelj, ako ti ne ugaja, lahko ideš drugam!'

Nov hišni red je bil sestavljen na praznik sv. Elizabete (19. nov.)¹³ in je obsegal 25. členov. Hišni red pa še ne pomeni tudi reda v hiši. Dovolj nazoren je naslednji primer iz tistega obdobja:

»Med reveži se nahaja 32 leten, pohabljen Franc Omejc, kateri je zelo togoti podvržen, ter vsled tega mnogokrat nevaren.

Dne 22. maja t. l. (1924) je napadel sestro Vincencijo radi malega opomina tako, da bi bila lahko gotovo žrtev njegove surovosti, da ne bi bila priskočila s. Klara v pomoč. S svojim težko okovanim škornjem jo udari po glavi, da je siroti kar potemnelo. Pristopil je na pomoč Franc Dermota, neseta ga na posteljo in ga držita tako dolgo, da se je spametoval. Sreča, da mu služi le leva roka in noga.«

Strožji hišni red ni »prizadel« le špitalskih siromakov, pač pa tudi samo občino, kajti njena vloga pri vodstvu ubožnice je postala manj pomembna. Občina je hitro ukrepala in izdala nekatere nove rešitve, zaradi katerih se je društvo Dobrodelnost odpovedalo vodstvu.¹⁴ Leta 1926 so hišni red ponovno popravljali. Poglejmo kako je bil sprejet:

»Po dolgem času smo vendar dobile hišni red, katerega naj se reveži drže, ki je sestavljen iz 14 paragrafov. Pa žal reveži ne znajo čitati, zato mi je gospod župan naročil, naj jim ga prečitam in razložim. Pa, o joj! Ko prinesem tablo z namenom, da bi jim prečitala in razjasnila posamezne točke, nastala je cela vojska, ter sem mogla bežati. Posebno paragraf 11., ki prepoveduje pitje žganja in beračenje, jih je tako razdražil, da sploh niso hoteli nič slišati. Edini, ki zna čitati je rekel: 'Tukaj imamo 14 paragrafov, a pri vojakih smo pa jih imeli 34.«

O beračenju bomo nekaj več spregovorili v nadaljevanju, o »moči« 11. točke hišnega reda iz leta 1926 pa govori tale dogodek:

»Enkrat srečam prav navihano starko, ki je hotela zvečer iti v mesto. Vprašam njo kam? Mi odgovori: v mesto po špirita, da ga popijem, ker sem bolana. Kaj storiti? Primem njo za roko, ter peljem k tabli hišnega reda in pokažem točko 11., ji dopovem kaj prepoveduje. Vdala se je, ter bila drugi dan hvaležna, da sem njo odvrnila.«

Pot do uspeha pa je bila včasih tudi zelo težka:

»Dne 1. februarja 1928 pride mi nasproti starka Antonija Jankovič, katera se prav rada nasrka stupenega žganja.

Vprašam jo: No Antonija, kam pa sedaj? A ona odgovori: 'O čast. sestra, moram vzeti malo kapljic, ker mi je tako hudo.' Na to jo peljam k stenski tabli, na kateri je zapisan dnevni red in v 11. točki je strogo prepovedano piti žganje in sploh pijančevanje. Prečitam ji, a nič ne pomaga, ona nadalje zdihuje, da mora dobiti okrepčevalne kapljice. Na to je odšla, a isti dan ni bila pijana, pač pa na dan sv. Blaža, dne 3. 2..

Opoldan sem vsem skupaj napovedala, da imajo zvečer mesečno sv. spoved in drugi dan sv. Obhajilo.

Večinoma vsi so opravili sv. spoved, a Antonije ni bilo. Ležala je v svoji

sobi, vsa pijana, da jo je bilo ostudno pogledat. Ko so že vsi reveži šli počivat, gresta s. Klara in Rajmunda poslušat kaj da uboga Antonija počenja? Kar slišita v sobi ropot, padla je na tla v svoji pijanosti.

Hočeta jo malo preplašiti, da bi se zavedla, ter začneta grozno škrampljati po njenih vratih; pijanka se prestraši, odpre vrata in vpraša: 'Kedo je?' A obe sestri se skrijeta. Ko vse potihne, zopet začneta še močnejše škrampljati. Uboga Antonija se zave ter vsa preplašena misli, da je prišel sam hudobec ponjo.

Drugo jutro so imeli reveži skupno sv. Obhajilo, tudi Antonija se lepo obleče ter gre v špitalsko cerkev k sv. maši, a vedno misli, kako jo je sinoči hudobec plašil. Vest ji ne da miru, ter se poda po sv. maši v farno cerkev, da opravi tam sv. spoved in prejme sv. Obhajilo.

Ko pride domov in gre mimo kuhinje, jo okara s. Eufemija in dostavi: 'Če boš tako živela, pride gotovo hudobec po tebe.' Ona se prestraši, napravi velike oči, ter misli kako jo je sinoči hudobec plašil.

Na to pride v zgornjo nadstropje, kjer si jo še jaz primem in žugam, ako se ne poboljša jo moram naznaniti županstvu in potem naj gre od koder je prišla. 'Cela Škofja Loka že ve kakšna pijanka si, kako je to grdo za eno žensko. In kaj bo če umrješ nagle smrti v svoji pijanosti, kaj bode s tvojo dušo?' Vsa skesana prosi odpusčanja in pravi: 'Tretjo pridigo že imam danes. Zjutraj pri sv. spovedi so me preč. g. kaplan grozno skregali. Ko sem šla mimo kuhinje č. s. kuharice in sedaj še Vi č. s. prednica. Oprostite mi saj se bom poboljšala in ne bom nikdar več pijana.' Res dalj časa se je premagala, ter se ni več tako opijanila.«

Ko je k alkoholu nagnjena Antonija naslednjič podlegla svoji slabosti, je bilo zanjo skoraj usodno. Kronika pripoveduje:

»Pri odhodu iz ubožnice sem še reveže posebno opozorila, naj se varujejo, da se nobeni ne opijani ker je bil petek, posebno še Antonija Jankovič. A ko prideva zvečer domov, že na dvorišču se nama naznani grozen dogodek.

Naša stara pijanka, pri kateri je vse opominjevanje zastonj, že zgoraj imenovana Tona Jankovič, doma iz Karlovca, je šla obiskat svojega moža na Trati, ter se je tam nasrkala strupenega špirta tako močno, da reva nazaj grede ni več našla prave poti čez most, ter je padla v globočino vode, tam kjer se stekata obe reki, namreč Selščica in Poljanščica v Soro in je jako nevarno.

K sreči se je v bližini kopal neki mladenič, Kržišnik France iz Karlovca št. 48, kateri je takoj poklical ljudi na pomoč. Slučajno je prišel mimo g. Josip Zadnik, občinski tajnik v Škofji Loki, zelo blag gospod. Oba skočita v globočino med skalovje ter še k sreči živo potegneta iz deroče vode, kar je res čudež, da se reva ni ubila.

Nato še prihitijo drugi iz bližine. gg. Sušnik in Primožič., ter jo položijo na voziček in jo peljajo v ubožnico, kjer so se vsi prestrašili groznega prizora. Reva, vsa pobita po glavi in celem telesu je zelo krvavela, ter je bila dalj časa brez zavesti. Takoj še prihiti blagorod. g. Dr. J. Hubad, občin. zdravnik, ter ji reši življenje. Hvala Bogu in Mariji Pomočnici, da sirota ni utonila, kar bi se bilo lahko zgodilo, kar tudi sama pripozna v kaki nevarnosti je bila. Več tednov je ležala v hudih bolečinah, ter sedaj objokuje svoje nesramno pijančevanje in obljubuje, da ne bode nikdar več poskusila žganja.

Bog daj, da bi bilo res, a stara navada se težko odpravi, kajti 'Pijanec se spreobrne, kadar se v jamo zvrne.'

Ta dogodek naj bode vsem drugim revežem v svarilo, kam privede človeka nesramno pijančevanje, posebno s škodljivim žganjem.»

Alkohol pa ni bil edini krivec za težave, ki so jih pri svojem delu z oskrbovanci imele sestre. Tudi značajske posebnosti posameznikov so se stram povzročile veliko gorja:

»Dne 1. septembra 1927 je bil sprejet v ubožnico Henrik Božič, rojen dne 14. aprila 1848. leta v Idriji. Prišel je v ŠkofjoL. občino kakor begunec med časom krute svetovne vojske. V Idriji je bil več let rudar.

Tukaj se je hotel na svoja stara leta poročiti z neko ubogo beračico, kar so pa zabranile višje oblasti. Bilo je vsled tega po celi Škofji Loki mnogo šale in smeha.

Ker so bile vse sobice prenapolnjene smo mu mogle dati prostor v oni sobi, ki je bila poprej določena za mrtvašnico, ker nam je odbor ubož. odseka obljubil, da nam napravi novo mrtvašnico v pritličju, tam kjer ima mežnar svoja drva.

Nekaj časa je bil zadovoljen in se je držal predpisanega dnevnega reda, a kmalu se je naveličal; zato je bil izključen dne 12. 12. 1927. A to ni šlo tako lahko. Kmalu potem, bilo je v nedeljo zvečer pride Božič v spremstvu svojega sina, ki je železničar v pokoju, ter začne sin grozno, surovo razgrajati zakaj smo vrgle očeta ven iz ubožnice, on tega ne zasluži, ker je bil več let v državni službi. Ve ste neusmiljene redovnice (in še druge nesramne priimke). Žugal nam je, da nas naznani višjim državnim oblastem.

Ko mu hočem razjasniti, da to nismo storile me sestre, ampak obč. oblast je še pričel iste preklinjati in psovat z grdimi izrazi. Ker se nismo mogle ubraniti te surovosti, pošljemo po policaja in med časom gresta oba v zgornjo nadstropje in hočeta s silo v ono sobo, v kateri je poprej stanoval. A k sreči prihiti policaj in g. tajnik.

Oba se prestrašita in prosita odpuščanja. Sin poprej divji kakor zver, a sedaj miren kakor bi nič ne bilo, ter zgine iz hiše.

Ubogi starček, ki je sam zakrivil svojo zmoto, še hodi več dni nazaj prosit da bi se ga usmilili, a bilo je zastonj. 'Kdor ne uboga, ga tepe nadloga!'«

Beračenje je bilo po stari navadi dovoljeno le ob petkih. Občina je revežem priznala položaj berača. Dobili so ubožno spričevalo, s katerim so se izkazali pri hoji od hiše do hiše v loški občini. Navade, da je bil berač po nekaj dni v oskrbi pri posamezni hiši, v Loki zaradi ubožnice niso poznali. Iz starih popisov prebivalstva je razvidno, da so imeli naziv berač za njegov poklic. Vsi reveži, ki so bivali v ubožnici, so bili torej po poklicu berači.¹⁵

Sestre so iz razumljivih razlogov zahtevale popolno prepoved beračenja. Ubožci so se namreč vračali v Špital pozno, bili so glasni in »posebno razpoloženi«. Kaj vse se je ob takšnih priložnostih dogajalo v mestni ubožnici, bomo izvedeli iz zelo živo opisanega dogodka:

»Ker se nahajajo v ubožnici reveži pri katerih se oglašča vedno in vedno želja po špiritu, katerega si žalibog tudi večkrat priborijo pri kakih njim naklonjenih dobrotnikih, a posledice se pokažejo vedno doma v ubožnici, kar nam kaže sledeči dogodek:

Dne 17. julija leta 1926 si ga je že zgoraj imenovan Ivan Oblak preveč privoščil, a si ga je želel še več. Ko ga ustavi s. prednica Vincencija in mu

reče naj gre počivat, ker ga ima že itak preveč. A kaj storiti? Vzame raz stene podobo matere Božje, ter jo vrže na tla rekoč: *Sestra tu glejte! Ko mu sestra zažuga rekoč: 'Ivan, Bog vas bode kaznoval.'* Stari se razgoti, ter se spravi nad sestro in jo začne z obema rokama biti in mlatiti, seveda je bežala in klicala na pomoč, pa kaj pomaga ko je bil dedec velikan, a sestra majhna in slabotna. Takoj je prihitela na pomoč kand. Neža Smodiš, ter se je v njega zakadila kakor ljuta levinja. Prihitela je tudi s. Klara, ter sta ga prijeli vsaka za jedno roko in sta tako ubogo sestro rešile. Pa ker nimata moči, da bi ga dovolj močno držale, se jima dedec iztrga, a k sreči hitro pristopi stari Janez Karlin., potegne svoj pas od hlač, ter mu z istim roke na hrbet zveže in trdno drži, dokler ni došel policaj, ter mu kratko ukazal: *'Zdaj greš z menoj!'* Seveda se je branil, a nič ni pomagalo, odvedel ga je v zapor, ter mu naložil zasluženo plačilo.

Drugi dan se je vrnil, ter prosil odpuščanja, a prišli so tudi zastopniki občine, ter so celo stvar zaslišali. Sestra prednica predlaga, da naj se nekaj ukrene, drugače si bode večkrat take surovosti dovolil. Sklenilo se je, da se takoj izključi, kar se je tudi zgodilo.

Odšel je žalosten iz ubožnice dne 29. julija 1926. Za slovo je rekel: *'Z Bogom! Bodite vsi pametni, jaz sem čisto sam kriv, da me je to zadelo.'*

Špitalski posebnosti

V kroniki smo našli tudi opisa dveh zanimivejših stanovalcev Špitala. Prvi pravi takole:

»V ubožnici imamo tudi Desetega brata Janeza Karlina, kateri nima obstanka doma. Podurha jo vedno za štirinajst dni, a ko se vrne domov ne pride sam, ampak prinese s seboj neljubljene prebivalce – uši.

Ko smo nekoč ravno njegovo perilo z ušmi vred kuhale, se zopet napoti, ter ga vprašam: O ho, Janez kam pa? Zopet po nepotrebne živalce? On pa kar zarohni: 'Kakšne pa?' Ko mu pojasnim, da se kuha v kotlu njegovo perilo, pa je kar izginil.

Pobrале smo vse njegovo imetje, posteljnino etc. ter vse temeljito požehtale. Požrtvovalno delo – kaj ne?!

Ko se po preteku štirinajst dni zopet vrne, razume se, zopet v večjem spremstvu, si pa ni upal več domov, odrinil je kar v Ljubljano v bolnico, da tam prekuhajo s pripravnimi sredstvi njega in njegovo obleko.»

Drugi opis pa je sledeči:

»Ko se približuje zima, so tudi naši reveži pričeli bolj hirat in pešat. Tako nas je zapustil dne 20. novembra 1929 70-letni starček Sovinc Tomaž, kateri je bil samski. Ubožnica mu ni ugajala, češ, ker ne dobi žganja in tobaka, zato se je podal nazaj na svojo staro mesto, v samoto, kjer je samotaril več let.

Vsled hude zime lansko leto je mogel zapustiti svoje bivališče, ter se je vrnil nazaj v ubožnico vsled hude naduhe, ki ga je mučila do njegove smrti.

Njegovo življenje je bilo rez izvanredno. Čez 30 let je samotaril v nekem gozdu, takozvanem 'Kačji hrib', zato so ga imenovali vsi, ki so ga poznali, da je on Kačji Tomaž. Na tem hribu si je sam postavil leseno bajtico, ter je hodil si svoj kruh služiti v okolico k posameznim kmetom. Beračiti ni hotel.

Bil je jako pobožen, pošten in mirnega značaja. Tudi v cerkev je rad hodil v bližnje Poljane. V svoji bolezni je bil zelo potrpežljiv in z vsem zadovoljen, ter je najraje bil sam. Večkrat je pobožno sprejel sv. Zakramente, tako tudi pred svojo smrtjo, ter je mirno v gospodu zaspal dne 20. novembra 1929. Njegove zadnje besede so bile: 'O koliko trpim!' Ko smo ga tolažile naj vse voljno trpi za sv. nebesa, kjer ga čaka lepa krona, je odgovoril: 'Bog daj da bi bilo res!«

Bivalne razmere

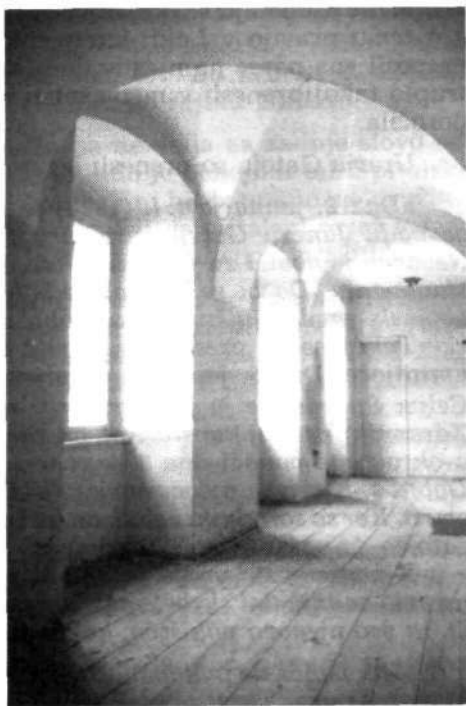
Čeprav so podatki o bivalnih razmerah v Špitalu v kroniki razmeroma skromni, nam vendarle dajejo neko sliko o stanju v mestni ubožnici. Vodovod in pralno kuhinjo so dobili leta 1924:

»V hiši kjer stanuje mnogo oseb, osobito revežev, kateri potrebujejo mnogo snaženja, nastala je nujna potreba, da se upelje vodovod, ker je bilo donajanje vode zelo težavno vsled pomanjkanja delavnih moči.

Predstojnica tu delujočih sester vloži prošnjo na škofjeloško občino, ter zaprosi za vpeljavo vodovoda, naprave pralne kuhinje in novega štedilnika.

Pri občinski seji dne 12. 4. 1924 se je sklenilo, da naj se napravi vse najpotrebnejše.

Dne 6. maja se je delo pričelo in dne 28. maja končalo. Postavil se je novi štedilnik, napravila se tako potrebna pralna kuhinja, ter vpeljal vodovod, prebelili so se tudi vsi notranji hišni prostori.«

Notranjost nekdanje ubožnice (Foto Janez Misson)

Seja odbora ubožnega odseka, 17. junija 1930, je Špitalu odobrila kopalnico za reveže. Kako pa je bilo s tistimi reveži, ki se s higiensko kulturo niso najlažje spoprijateljili?

»Posebno velike težave imamo s snaženjem, kajti nekateri so najsrečnejši, če so v nesnagi. Ko sem nekoč enega šestinosemdeset-letnega starca komaj pregovorila, da smo ga spravile iz postelje, čisto preoblekle, ga umile, sveže prestljale in ko ga je še brivec obril, je pa kar od veselja vzkliknil: 'Oh kako sem zdaj zal, lep in mlad, pa kako dobro se počutim!' Od te dobe se to opravilo pri njem sedaj prav lahko opravi.

Hujše je z neko triinosemdesetletno starco, ki je tako umazana, da se kar lomi na njej. Pri vsakem perilu je treba strogo nastopiti, da odloži najbolj umazane cunje.«

Elektrika je bila v hiši že prej, v sobe, kjer so stanovali ubožci, pa so električno luč pripeljali leta 1940.¹⁶

Umiranje v Špitalu

Smrt je bila bolnim in ostarelim prebivalcem mestne ubožnice pogosta življenjska sopotnica. Naša kronika vsebuje veliko, s posebno pozornostjo napisanih, poročil o tem, kdo, kdaj in kako se je v Špitalu poslovil od tega sveta. Sestre streznice so se na smrt bolnim revežem posebej posvečale, zlasti pa so skrbele, da so vsi umirajoči pravočasno prejeli zakramente za umirajoče. Praktično vsi opisi omenjajo, da je *»pokojni umrl previden s sv. zakramenti za umirajoče«*.

Mrlič je običajno nekaj dni ležal na mrtvaškem odru oziroma *»na parah«*, kot temu pravijo v Loki, kar v špitalski mrtvašnici. Izjemoma so rajnega prenesli *»na pare«* na njegov dom, včasih pa so, zaradi higienskih vzrokov, truplo takoj prenesli v mrtvašnico na pokopališču. Oglejmo si tri značilna poročila.

Urarja Gateja so prenesli ležat na njegov dom:

»Dne 2. januarja t. l. (1928) je bila poklicana s. Klara za postrežbo k gospodu Janezu Gateju, urarju v Škofji Loki, a rojen je bil v Cerknem. Nevarno je obolel za pljučnico, ter je ležal brez postrežbe v svojem mrzlem stanovanju. Da bi se mu lahko boljše postreglo so ga prinesli po nasvetu občinsk. predstojništva v našo ubožnico.

Tukaj se je preskrbelo, da je pravočasno sprejel sv. zakramente za umirajoče. Dne 5. januarja ga pride obiskat njegova hči, sedaj poročena v Celju. Spoznal še jo je, a govoriti ni mogel več, ker ga je hotelo zadušiti. Zdravnik je takoj konstatiral, da zanj ni nobene pomoči več. Mnogo je trpel, a okrog ene ponoči dne 6. januarja 1928, se je preselil v boljšo domovino. Dobra s. Klara in njegov prijatelj Mavri France sta bila navzoča ob njegovi smrti. Ker so sorodniki želeli, da leži na mrtvaškem odru v svojem stanovanju, zato so ga prenesli na njegov dom.

K pogrebu sta prišla sin in hči, oba iz Celja. Zelo sta nam bila hvaležna, da smo zadnje dni skrbele za njihovega očeta, ter sta nam zato podarila 100 D. in vso njegovo pohištvo, kakor tudi nekaj stare obleke za naše reveže.«

Mrtvašnica na pokopališču je nudila zadnjo streho razpadajočemu telesu Marije Kermel:

»Dne 29. maja t. l. (1930) je umrla sprevidena s sv. zakramenti za umirajoče največja trpinka Kermel Marija. Reva je grozno trpela na ostudni bolezni, ker je celo telo že gnilo. Vsled nepopisnega smradu smo vsi grozno trpeli, a največ pa uboga s. Eufemija, ki ji je stregla z veliko potrpežljivostjo. Akoravno je uboga bolnica trpela grozne bolečine, a nikdar ni bila nevoljna, ampak je vse voljno trpela za svoje grehe. Bila je z vsem zadovoljna in za vse zelo hvaležna, zato jo je ljubi Jezus poklical k sebi na svoj praznik Nebohoda, dne 29. maja.

Naj počiva v miru in se veseli v nebesih po hudem prestanem življenju v tej revni solzni dolini. Po ukazu g. okrož. zdravnika dr. Ivana Hubada, se je moglo njeno telo vsled prehudega smradu takoj spraviti v mrtvašnico na pokopališče.«

Največkrat pa je umrli revež ležal na mrtvaškem odru kar v Špitalu:

»Dne 4. oktobra t. l. na dan sv. Frančiška, je umrla Radovič Antonija, samska, roj. v Škofji Loki l. 1861. V ubožnico je prišla dne 25. oktobra 1926. Več let je mnogo trpela vsled svoje dolgotrajne bolezni, katero je vdana v božjo voljo potrpežljivo prenašala. Večkrat je z veseljem sprejela sv. zakramente, posebno vsaki prvi petek, zato ji je presv. Srce Jezusovo podelilo to milost, da je še pred svojo smrtjo, dne 3. oktobra prejela sv. popotnico in je potem ponoči mirno v Gospodu zaspala. Res, kakršno življenje, taka smrt.

Na mrtvaškem odru je bilo lepo belo oblečena, vsa v cvetlicah, kakor se spodobi za čisto devico. Pogreb je bil v nedeljo, dne 3. oktobra, katerega se je udeležilo mnogo ljudi.

Bila je znana po celi Škofji Loki, ker je več let zvesto služila pri Ferbarjevi družini, zato so jo zvali Ferbarjeva Tona. Ker je bila vedno šaljiva in vesela je bila vsem priljubljena. V svoji dolgotrajni bolezni je večkrat milo zdihovala: 'O, koliko jaz trpim!' Tolažile smo jo: 'Za nebesa ni nobena bolečina prevelika. Čim več trpljenja, tem lepša bo rajska odlika!«

Rojstvo in smrt izenačita vse ljudi. To pa ne velja za zadnje slovo od tega sveta, saj pogreb na določen način kaže, kdo je pokojnik bil. Špitalski prebivalci pri tem niso bili izjema. Tudi če umrli ni bil iz premožne družine in ni imel bližnjih sorodnikov, ki bi zanj poskrbeli, je špitalski revež mogel priti do svečanega pogreba. Pogoj za to je bila priljubljenost pri ljudeh.

»Dne 5. junija je prišel na novo Anton Čadež. Ko smo ga umile in sveže preoblekle ter ga peljale v njemu odmerjeno celico k snažni postelji, pa reče: 'O nuna, take postelje jaz nisem vreden!' Pa potreben, mu odgovorim. Star je 80 let, a še čita brez očal.

Ko se je starček nekoliko odpočil, poskusi spet malo po mestu obiskat svoje prijatelje, pa ojoj! ni prišel daleč, že smo dobile poziv: Č. je obnemogel, ne more domov – pošljite po njega. Res pošljemo enega, da bi ga podpiral – a ni šlo, sposodi si pri najbližnjem trgovcu gare, ga naloži, ter pripelje domov.

Čez dva dni ga je po eni strani zadela kap. Bil je že parkrat kot umirajoč, a še ni dozorel. Sicer so pa rekli preč. p. Odilo: 'Ta mož bo šel gorak v nebesa!' Sedaj leži miren, kadar ga prestiljamo pa reče: 'O uboge nune, ko tako težkega dedca vzdiguje!'

Pa ni ga bilo treba dolgo prekladati, že dne 29. 4. t. l. mu je sv. Peter odprl nebeška vrata. Ločil se je iz tega sveta pri polni zavesti, vdan v sv.

Božjo voljo, saj je vedno želel le umreti. Motila ga je ta skušnjava, da bi živega pokopali.

Za tega mrliča se je vse zanimalo, cela Škofja Loka, kajti, bil je vsem ljub in drag, zato je pa bil on tudi prvi, ki je imel iz ubožne hiše svečan pogreb, to je, da sta ga spremljala 2 duhovnika, ter se je zvonilo doma v Špital. cerkvi in pri fari.«

Za pogreb staršev, ki so umrli v Špitalu, so običajno poskrbeli otroci:

»Dne 23. 11. 1927 je umrla 83 let stara Jera Kožuh, po kratki, mučni bolezni. Lepo se je pripravila na smrt, ter sprejela sv. zakramente za umirajoče z veliko pobožnostjo. Par dni pred smrtjo je rekla: 'Nit ima dva konca, z enim se začne, a z drugim pa konča. Tako je tudi sedaj moje življenje pri koncu!«

V tukajšnji ubožnici je bila več let, ter je bila jako skromna in postrežljiva, vsakemu je rada ustregla, zato so jo reveži ljubili. Njen pogreb je bil izvanredno lep, za katerega je poskrbel njen lastni sin.«

Zelo lepi so bili pogrebi članic Marijine družbe in tretjerednic:

»Komaj je preteklo par dni se že zopet oglasi nemila smrt v naši ubožnici ter pobere Marijano Kožuh, po domače Kavselnova, ki je bila dobro znana po celi Škofji Loki in okolici. Rojena je bila v Škofji Loki dne 23. januarja 1868. V ubožnico je prišla dne 7. nov. 1925. Reva je vedno mnogo trpela vsled raznih bolezni, posebno na očeh. Zadnje mesece so jo zapustile moči, ker ni mogla ničesar več zaužiti vsled želodčnega raka. Pri vseh hudih bolečinah ni nikdar tožila, ter je vse voljno prenašala. Ker je bila vedno veselega značaja je zelo rada prepevala, posebno Marijine pesmi, zato je večkrat v bolezni zdihovala: 'O kako rada bi še pela, pa ne morem več!' ter je bridko zajokala.

Tolažile smo jo, da bode kmalu v nebesih z angelci prepevala še lepše pesmi kakor tukaj. Na smrt se je dobro pripravila, ter je opravila dolgo spoved, ter je rekla: 'O kako sem sedaj srečna, ter rada umrjem!' Od petka do nedelje je bila brez zavesti, ter je trpela grozne bolečine. V nedeljo zjutraj, ko smo prišle od sv. maše, jo je ljubi Bog poklical iz te revne solzne doline v boljšo nebeško domovino.

Na mrtvaškem odru je bila napravljena, kakor se spodobi za devico in Marijino hčerko, belo oblečena, vsa v cvetlicah, da so jo vsi občudovali. Ker je bila v tretjem redu in Marijini družbi, je bil njen pogreb izvanredno lep. Spremili so jo k zadnjemu počitku preč. g. župnik Podbevšek Jernej, kot voditelj Marijine družbe in preč. g. p. Odilo, kot voditelj tretjega reda, z mnogimi tretjerednicami in Marijinimi družbenicami, katere so ji na grobu za slovo zapele lepo pesem, ki jo je v življenju sama večkrat prepevala: 'Od zibelke te je spremljal križ, zato se sedaj v nebesih veseliš!«

Ob hudi zimi leta 1929 je smrt v Špitalu še posebej obilno kosila. Stiska, v kateri so tedaj živeli, veje iz več strani kronike:

»Kmalu po novem letu je nastala grozna zima, ki je pritiskala bolj in bolj. Zelo visok sneg, po strehah in po zemlji vse polno, grozen prizor, vse je dihale le sneg. Zamrznila so stranišča in vodovod. Skoraj 1/4 leta smo trpeli na teh nezgodah. Ta strašna zima je pa zahtevala tudi pri ljudeh svojih žrtev. Sestre smo še komaj kljubovale, a že reveži itak slabi, kljub vsej kurjavi

so začeli hirati tako, da smo imeli vsak mesec mrliča. Prvi je podlegel 17. jan. Ivan Oblak. Zelo suh in velik mož, imel je hudo jetiko. Soba za njim se je mogla dobro razkužiti. Vsled svoje bolehnosti je bil včasih zelo siten in razdražljiv (kakor je že o njem omenjeno), vendar je bil zadnji mesec čudno ljubezniv in vdan. Čutil je, da se mu bliža smrt in je večkrat rekel, da ne bo dolgo več. Sprejel je lepo sv. zakramente za umirajoče in nato je rekel s. Klari: 'Dozda sem bil jaz gospodar čez mojo skrinjo (drugo ni imel), zdaj ste pa Vi.' In že drugi dan je lepo umrl. Bog mu daj večni mir. Komaj smo čakale Svečnice z upom, da bi zima pojenjala, ali strašno razočaranje, tako hudo je pritisnila kod nikoli poprej, da smo že začeli obupavati, drva so se krčile in mraz vsak dan hujši.

Triler Marija, po domače Grobova mati, to je rado zeblo, zato smo jo dale k eni drugi zraven v sobo in zato bolj kurili, včasih je bila vsa rdeča, tako je bilo toplo. Ali vendar je podlegla že meseca februarja. Prejšnji dan prevedena je rekla: 'Ne bojim se umreti, greha nimam nobenega več,' in tako je drugi dan do zadnjega pri zavesti z nami molila molitve za umirajoče in mirno izdihnula. Tako lepo je umrla, da smo se kar čudili. Ko so jo nesli dol po stopnicah v mrtvašnico, pa nas sreča na stopnicah že nov revež, ki je prišel pogledat, kam ga bomo dali. Čudil se je, ko je videl kaj nesemo in se brž odstranil in prišel en teden pozneje, da smo mu mogle sobo pripraviti.

Prišel je 3. marca 1929 Barton Janez, po domače mu pravijo Kratkonožec, ker ima zelo kratke in neenake noge. Majhen je, pa hud stric, rad grdo zakolne in še malo slep povrh. Take reveže dobivamo, res je kar je rekel Jezus: 'Ubogih boste imeli vedno dosti med seboj,' komaj eden odide, že drugi pride. Dne 9. 3. je pa prišel nazaj Božič Ignac, ki je bil že lansko leto tukaj par mesecev, pa je sam rad odšel, ker se je čutil zunaj bolj prostega. Ta zima ga je pa tako zdelala, da je čisto oslabeled, tudi večkrat umno zmeden, tako so rekli nekateri ljudje, da so ga nekaterkrat videli dvakrat zapored pri sv. obhajilu, ko je še mogel v kapucinsko cerkev. Tudi zdaj bi še vedno rad spovedoval in obhajal, pa je večkrat zelo zmeden, da ne ve kaj govori. Umrl je 21. maja 1929 lepo pripravljen.

Meseca marca se je polagoma začel taliti grozni sneg, vendar zelo zmerno, sicer bi bila lahko nastala povodenj. 9. marca je zadnjikrat obhajala svoj god najstarejša Frančiška Štajer. Bil je to njen 90. god, zato je sama še zaprosila za kak priboljšek, kar je tudi dobila. Vendar noben in tudi sama ni mislila, da je tako blizu konca. Vedno je še mogla, četudi s težavo dol iz postelje in lase si je še malo poravnala. S tem se je vsakemu pobahala, kdor jo je obiskal. Bila je pa trda Nemka, ker je iz nežne mladosti bivala v Grazu, po vojni je seveda morala iti. Po tem zadnjem godu je začela vidno pešati. Dale smo jo previditi na tiho nedeljo. In od tedaj ni hotela več nobene reči jesti (razen pijače), rekla je: se ne splača več začeti jesti, itak ne bo več dolgo trajalo in tako je zdržala do petka popoldne do treh, 22. marca je umrla, skoraj do zadnjega pri zavesti. Bog daj nebesa, samski, čisti duši!«

V nadaljevanju tega poglavja bomo predstavili; kako se je izteklo življenje nekaterih oskrbovancev Špitala, ki so s svojimi življenskimi zgodbami še posebej zanimivi:

»Dne 10. 3. je umrl Ambrožič Matevž, sedeminsedemdesetletni starček, po celi Škofji Loki dobro znan pod imenom Kontrebantar.

Ko je prišel l. 1924 v ubožnico, je bil zelo brezveren. A sčasoma je postal

ves drugačen, ter je bil vedno rad sam in je molil rožni venec, prebiral lepe knjige. Tudi sv. zakramente je rad sprejemal vsaki mesec. Posebno je častil Mater Božjo, zato je vsaki petek od svojega beračenja¹⁷ daroval v kapelici Marije Pomočnice v Karlovcu 5 Din.

Gotovo mu je Marija sprosila srečno smrt, ker je ravno v soboto umrl, ki je Mariji posvečen dan. Zadnje dni ga je mučila huda naduha, a hodil je še okrog dokler je mogel. Naj počiva v miru!«

Pek Janez Karlin je v svojem življenju veliko potoval:

»Dne 14. sept. t. l. je umrl po dolgi in mučni bolezni, naš najstarejši revež, Janez Karlin, roj. v Stari Loki dne 7. 6. 1842. V tukajšnjo ubožnico je prišel dne 5. 6. 1924. Bil je jako veselega značaja, izučen pek, ter je v svojem življenju potoval po mnogih velikih mestih v Italiji, Nemčiji, Avstriji i.t.d. o katerih je rad pripovedoval. Če je le mogel je bil vsaki dan pri sv. maši, posebno rad je hodil v kapucinsko cerkev, o kateri je še sanjal zadnje dni. Sv. zakramente za umirajoče je večkrat sprejel, ter je popolnoma vdan v božjo sv. voljo srečno v Gospodu zaspal v soboto popoldne okrog 3. ure. En dan pred smrtjo je rekel: 'Meni je vsejedno, če še ozdravim ali umrjem, kakor je božja volja, saj se smrti ne bojim!' Gotovo si je pridobil to veliko milost srečne smrti s tem, da je rad hodil k sv. maši. Naj počiva v miru!«

Priljubljeni Matevž Karmel je moral umreti daleč stran od rodne Škofje Loke:

»Nemila smrt je že na začetku tega leta pobrala našega najpridnejšega reveža, namreč Karmel Matevža, vdovca, roj. v Škofji Loki dne 18. 9. 1861. V našo ubožnico je prišel dne 1. 3. 1930. Umrl je v Zagrebu dne 8. 2. 1931. Bil je zelo pošten, delaven in po celi Škofji Loki priljubljen mož, ter je povsod rad pomagal. Imel je več otrok, kateri so na vse strani šli iskat svoj kruh. Žena mu je zgodaj umrla, a on je skrbel za svoje otroke, dokler ni izgubil svoje moči. Ker ga je mučila huda naduha je prosil za sprejem v našo ubožnico, kjer je še rad opravljal razna opravila po hiši in na vrtu. Svoje otroke je zelo ljubil, zato jih je večkrat obiskal. Eno hči in sina je imel v Zagrebu, h katerima je potoval v začetku meseca februarja ne sluteč, da ga tam čaka nemila smrt. Pred odhodom je še tukaj v Škofji Loki prejel sv. zakramente. Nekaj dni je bival pri svojem sinu, kjer mu je bilo že slabo vsled prehlada med potjo. Ko mu je nekoliko odleglo se poda k svoji hčeri, kamor je komaj prilezel. Uboga hči mu je stregla kolikor je mogla, poklicala duhovnika in zdravnika, a zanj ni bilo več nobene pomoči, zadušila ga je huda naduha dne 8. februarja zjutraj.

Ko smo dobili žalostno sporočilo o nemili smrti dragega Matevža, je celo ubožnica žalovala, pa tudi drugi ljudje po Škofji Loki, ki so ga poznali, ker je bil vsem priljubljen vsled svoje poštenosti in miroljubnosti. Bil je tudi zelo pobožen, ter je rad molil, vsak mesec je prejel sv. zakramente, vsak dan se je udeležil sv. maše, če je le mogel. Zato mu je ljubi Bog gotovo dodelil milostno sodbo in tam v nebesih večno plačilo. Naj počiva v miru na ptuji zemlji!«

Med tistimi, ki so v loškem Špitalu končali svojo življenjsko pot, je bil tudi slikar Pavle Šubic, brat še bolj znanih slikarjev Janeza in Jurija, ki sta zelo cenila sposobnost njegovega barvnega izražanja in komponiranja.¹⁸ O smrti in zadnjem obdobju slikarjevega življenja kronika takole poroča:

»Nemila smrt je že zopet potrkala na naša vrata, ter je dne 3. decembra pobrala največjega trpina Pavleta Šubica. Rojen je bil dne 25. 1. 1861¹⁹ v Poljanah. Bil je zelo izobražen in imeniten slikar. Njegove slike so znane daleč naokrog. Posebno slovel je tudi njegov brat Janez, o katerem je večkrat rad pripovedoval.

Ubogi Pavel je postal na svoja stara leta popolnoma slep in hrom, da si revež sam ničesar ni mogel pomagati, zato ga je nekaj časa vzdrževala domača poljanska občina, a dne 30. marca 1929 je prišel v našo ubožnico, kjer se je v začetku čutil zelo nezadovoljnega in nesrečnega. Vedno si je želel, da bi šel v Ljubljano v hiralnico ali v bolnišnico. A njegova želja se ni izpolnila, mogel je trpeti do smrti v naši ubožnici, sebi, pa tudi sestram postrežnicam v največji križ. Posebno veselje in tolažbo so mu skazali prevzvišeni knezoškof Anton Bonaventura Jeglič, ko so ga osebno obiskali²⁰ in potolažili, ter mu poslali 100 Din. za priboljšek. Ta denar je prav varčno rabil, ter še do svoje smrti prihranil 30 Din, s katerimi so se plačale sv. maše.

Hvala Bogu, zadnje mesece svojega življenja se je popolnoma vdal v božjo voljo, ter je večkrat pobožno sprejel sv. zakramente, tako tudi pred svojo smrtjo in je dne 3. 12. 1929 mirno v Gospodu zaspal. V svojih hudih bolečinah je večkrat milo zdihoval: 'O moj Bog, usmili se me!' Naj počiva v miru! «

Družabno življenje

God sv. Miklavža in božič sta bila dneva, ki so ju reveži v mestni ubožnici vsako leto nestrpno pričakovali, saj so bili na predvečer teh praznikov posebej obdarovani. Podatki o miklavževanju so v kroniki razmeroma skopi. Običajno je ta dogodek zabeležen takole:

»Sv. Miklavž se je tudi letos (1927) spomnil naših revežev, ter njih bogato obdaroval s polnim krožnikom raznih jedil i.t.d. Ganljivo je bilo gledati s kakšnim veseljem je vsak siromak svoja darila ogledoval in zaužil.«

Zanimivejše je poročilo, ki je leto starejše in v katerem vidimo, da so sestre izkoristile praznik sv. Miklavža tudi za vzgojno lekcijo porednemu Marijanu Tavčarju, ko so v Špital pripeljale tudi parkeljna:

»Sv. Miklavž je reveže tudi letos obdaril, a prišel je tudi parkelj, kateri je postrašil porednega fanta Marijana Tavčar in mu grozil, da ga vleče v pekel. Parkelj zahteva, da prosi č. s. prednico odpusčanja. Fant takoj poklekne, ter obljubi, da se bo poboljšal. Revež se je drugi dan izrazil, da mu še vedno rožljajo verige parkeljna po ušesih.«

Zelo dragocena in podrobna sta opisa božičnic iz let 1927 in 1929. V njiju kar mrgoli zanimivih podatkov o pripravi in poteku božičnega večera. Morda se zdi nenavadno, da so bili špitalski ubožci na sveti večer veliko bolje obdarovani kot za Miklavža. Sestre so si za to priložnost izprosile posebnega dovoljenja, da so lahko po vsej Škofji Loki pobirala darove za reveže. Da to delo ni bilo brezplodno, nam priča spisek največjih dobrotnikov in njihovih prispevkov. Takšno darežljivost do revežev v božičnem času si lahko razlagamo z blagim občutjem, ki prihaja iz jasic v človeška srca.²¹

»Da bi zmogle letos (1927) prirediti za naše reveže Božičnico, so sestre z dovoljenjem tukajšnjega županstva pobirale milodarov po celi Škofji Loki. A hvala Bogu, nabralo se je precej, da smo lahko naše reveže razveselile z raznimi darovi, z živili in obleko. Največji blagi dobrotniki so sledeči:

Preč. gospod dr. Janko Arnejc, župnik v Škofji Loki, je daroval 100 Din in več obleke.

Preč. gospod Ivan Veider, kaplan v Škofji Loki, je daroval 100 Din.

Blagor. gospod Josip Hafner, župan v Škofji Loki, je daroval 30 Din., kruha, mesa in vina.

Blagor. gospod dr. J. Hubad, okrož. zdravnik, je daroval 20 Din. in več obleke.

Blagor. gospod Lovro Planina, obl. poslanec i.t.d. je daroval 10 Din in več obleke.

Blagor. gospod lekarnar 30 Din.

Blagor. gospa Gozeli 30 Din.

Blagor. gospodična Uršula Kern 5 Din in vino.

Blagor. gospod Debelak, trgovec, 10 Din, več slaščic.

Blagor. gospod Matevž Hafner, mesar, klobase.

Blagor. gospod Potočnik, usnjar, več usnja.

Veleč. uršulinke po gospodičnih rudečega križa so darovale 3 potice.

Gospa Kovceli poslala štrukeljne.

Gospa Thaler 10 Din in več obleke.

Darovali so še drugi neznani blagi dobrotniki razna darila, namreč: nogavice, copate, staro obleko i.t.d. Ljubi Bog naj vsem blagim dobrotnikom vse stotero poplača s časno in večno srečo! Zato pa tudi naši ubožčki vsaki dan molijo tri Rožne vence, za vse žive in mrtve dobrotnike. Dal Bog, da bi naša ubožnica še dobila več blagih dobrotnikov, da bi skrbeli za siromake!!!«

V nadaljevanju si bomo ogledali program božičnice iz leta 1927. Natančno poročilo omenja tudi »bogato nakičen drevešček«, o katerem pravi Kuret: »J. Buchenhain je moral l. 1844 zapisati, da na Kranjskem o božičnem drevesu ničesar ne vedo, na kmetih pa je bilo do prve svetovne vojske po vsem Slovenskem sploh popolnoma neznan. Po mestih in trgih so si ga postavljali priseljeni nemški uradniki, trgovci in obrtniki. Njihov vzgled je le počasi prodiral med slovensko prebivalstvo.«²²

»Božičnica«

Dne 24. decembra 1927 na sv. večer, je božje Dete rezveselilo naše siromake z raznimi darovi, katere so sprejeli pri Božičnici, ki se je vršila s sledečim sporedom:

1.) Pesem: Sv. noč.

2.) Deklamacije: a) Pozdravi in zahvala gostom, govoril Vladko Tavčar.

b) Božično drevesce, govoril Tinče Oblak. c) Novoletno voščilo, govorila mala Metka.

3.) Pesem: Kaj se vam zdi pastirčki.

4.) Razni govori: a) Preč. gospod kaplan Ivan Veider pozdravi reveže ter jim polaga na srce, kako morajo posnemati božje Dete, ki je bilo rojeno v revnem hlevčku, v siromaštvu, ter biti veseli če trpijo pomanjkanje, brez godrnjanja, in Jezuščku darovati vse svoje križe in težave.

b) Gospod župan Josip Hafner začne govoriti s solznimi očmi, kako je presenečen, da ni pričakoval v naši ubožnici kaj takega. Opomni pričujoče kako slabe razmere so bile nekdanj v tej hiši in kako je sedaj. Opozarja siromake kako morajo biti vedno hvaležni do blagih dobrotnikov, posebno pa sestram, ki se toliko trudijo, da vzdržujejo to hišo in siromake z vsem potrebnim. Posebno še priporoča, da držijo vsi predpisani »Dnevni red«.

c) Prav ganljivo je govoril naš hišni oče blag. g. Lovro Planina. Predstavlja revežem betlehemske planjave na katerih so pasli ubogi pastirčki in ko jim je angel oznanil veselo novico so zbrali razne darove in nesli ubogemu Jezusku v hlevce. Kakor so revni pastirčki prinesli božjemu Detetu: odejo, čevlje, obleko, mleko, jagnje, tako so tudi za vas darovali dobri prebivalci Škofje Loke razna darila, s katerimi bodete obdarovani. Zato bodite vedno dobri in za vse hvaležni.

Reveži so stali okrog bogato nakičenega dreveščka, pod katerim so bile lepe jaslice z Jezuškom, ter so že željno pričakovali svoja darila, ki so bila pokrita z belim prtom in ovenčana s smrečjem.

V sredini mize so bile položene v obliki torte tri velike potice s slaščicami in en velik hleb belega kruha, okrog pa za vsakega reveža darilo z napisom. Posamezna darila so sestavljena iz razne obleke, perila, namreč: jopic, hlač, srajc, nogavic, rokavic, kap, copat i.t.d. ter še polni krožnik raznih jedil: potice, štruklji, jabolka, biškote, sladkorčki i.t.d. Moški so dobili tudi tobak in cigarete.

Vsak siromak je bil posebej poklican in obdarovan, ter se je z veseljem vljudno zahvalil in voščil preblagim dobrotnikom prav vesele božične praznike in srečno novo leto.

Prav ganljiv prizor je bil, s kakšnim veseljem so posamezni reveži sprejeli svoje darilo; zato se je ubogi Marijan Tavčar izrazil: »Od kar sem tukaj v ubožnici, še nisem nikdar videl kaj takega, tako je bilo lepo.«

Še več dni so se reveži med seboj z veseljem pogovarjali o tem, kar jim je prineslo božje Dete pri Božičnici.

Pri Božičnici so bili navzoči:

Preč. g. p. Oto Kocijančič,

Preč. g. kaplan Ivan Veider,

Blagor. g. župan Josip Hafner,

Blagor. g. Lovro Planina, načelnik ubož. odseka in naš hišni oče, oblast. poslanec,

Blagor. g. Avgust Blaznik, namest. ubož. odseka in fotograf,

Blagor. g. Franc Plestenjak, odbornik ubož. odseka in podravnatelj tovarne klobukov Šešir,

Blagor. g. Viktor Žužek, odbornik ubož. odseka in pek,

Blagor. g. Feliks Bavdaž, odbornik ubož. odseka in mizarški mojster,

Blagor. g. lekarnar,

Zraven se je zbralo več občinstva, posebno radovednih žensk.«

Zelo živo in zaigrano je potekal božični večer leta 1929, ko so malemu Jezusu pisali celo pismo s prošnjami. Jezušček je prišel v družbi angelov in je reveže bogato obdaroval:

»Reveži so sedeli okrog okinčenega božičnega drevesca ter se pogovarjali kar si vsak želi, da mu Jezušček podari. Matevž Porenta napiše lepo pismo,

vsakega reveža ime in prošnjo kar si želi, ter pošljejo to pismo v cerkev z zaupanjem, da jih Jezušček usliši. Prav ganljiv je bil prizor, ko so angeljčki na lepem vozičku pripeljali Jezuščka z mnogimi darovi.

Reveži so kar strmeli od veselja, ko je angelj vsakega prav bogato obdaril z obleko, slaščicami i.t.d. Naposled še občišče Jezušček z angelji tudi one reveže, ki vsled slabosti niso mogli iz postelje ter iste razveseli z raznimi darovi. Nekateri so jokali od veselja ter rekli, da še niso bili nikdar tako srečni kakor nocoj.«

L i t e r a t u r a :

Kuret N., *Praznično leto Slovencev* 2, Družina, Ljubljana 1989.

Leto svetnikov IV, Ljubljana 1973.

Pokorn F., *Loka* (krajepisno – zgodovinska črtica), *Dom in svet* 1894.

Prelesnik M., Protireformacija na Kranjskem, *Katoliški Obzornik* 5 (1901).

Rojš L., Zajec A., *Šolske sestre sv. Frančiška, Mariborska provinca*; Ljubljana 1987.

Štukl F., *Knjiga hiš v Škofji Loki II*, Zgod. arhiv Ljubljana 1984.

Štukl F., Občinska ubožna hiša in druge socialne zadeve, *Loški razgledi* 20 (1973).

Ušeničnik F., *Pastoralno bogoslovje*, 3. izd., Ljubljana 1940.

V i r i

Letopis ljubljanske škofije za leto 1927.

Seznam šolskih sester mariborske province od l. 1869.

Slovenski biografski leksikon, 11. zv., Ljubljana 1971.

Pastoralne instrukcije za ljubljansko škofijo, Ljubljana 1940.

O p o m b e

¹ Pri prikazu zgodovine Špitala se naslanjam na prispevka F. Štukla, Občinska ubožna hiša in druge socialne zadeve, *Loški razgledi* 20 (1973), 48–65; ter *Knjiga hiš v Škofji Loki II*, Zgodovinski arhiv Ljubljana 1984, 78–80.

² F. Pokorn, *Loka* (krajepisno-zgodovinska črtica), *Dom in svet* 1894, 756–757.

³ Seznam šolskih sester mariborske province od l. 1869.

⁴ To potrjuje tudi *Letopis ljubljanske škofije za leto 1927*, ki kot prednico sester v mestni ubožnici v Škofji Loki navaja še s. M. Vincencijo Lah.

⁵ F. Štukl, Občinska ubožna hiša in druge socialne zadeve, *Loški razgledi* 20 (1973), 56.

⁶ F. Ušeničnik, *Pastoralno bogoslovje*, 3. izd., Ljubljana 1940, 206–207.

⁷ M. Prelesnik, Protireformacija na Kranjskem, *Katoliški Obzornik* 5 (1901), 304.

⁸ L. Rojs, A. Zajec, *Šolske sestre sv. Frančiška, Mariborska provinca*, Ljubljana 1987, 215.

⁹ F. Štukl, n. d., 58.

¹⁰ Kronika o njej kratko poroča: »Dne 27. sept. je bila grozna povodenj, taka, da še najstarejši ljudje niso pomnili. Od Žirov do Medvod so bili vsi mostovi uničeni. Poljanščica in Selščica sta naraščali tako silno, da ni bilo mogoče ničesar rešiti. Hiše ob vodi vse uničene, vrtovi z ograjami vred so izginili z vso zemljo v groznih valovih. Močna štiristo let stara kovačnica 'Fužine', ki je vsem prejšnjim povodnjim kljubovala, se je morala ukloniti, ter je do malo ostalih zidov izginila. Z eno besedo, razdejanje je bilo tako grozno, da se ne da popisati.« O tej temi so zelo zanimiva pričevanja dr. Milana Gregorčiča, Poplave v Poljanski dolini, *Loški razgledi* 22 (1975), 264–271.

¹¹ L. Rojs, A. Zajec, n. d., 12–20.

¹² Sv. Elizabeta Ogrska (1207–1231), hči ogrskega kralja Andreja II., po materini strani potomka plemiške rodbine Andeških, ki je imela obsežno zemljiško posest na naših tleh s sedežem v Kamniku. Po zgodnji smrti moža Ludvika IV., turinškega kneza, se je posvetila negi bolnikov in skrbi za siromake (*Leto svetnikov* IV, Ljubljana 1973, 356–357).

¹³ Kronika o tem ne poroča.

¹⁴ F. Štukl, n. d., 55.

¹⁵ F. Štukl, n. d., 58.

¹⁶ F. Štukl, n. d., 58.

¹⁷ Prim. s. 22.

¹⁸ *Slovenski biografski leksikon*, 11. zv., Ljubljana 1971, 713. O Pavletu Šubicu piše tudi I. Sedej, Podobarstvo na loškem ozemlju v 19. stoletju, *Loški razgledi* 6 (1961), 92–98.

¹⁹ V SBL je datum rojstva 22. jan. 1861.

²⁰ 16. julija 1929.

²¹ N. Kuret, *Praznično leto Slovencev* 2, Družina, Ljubljana 1989, 334.

²² N. Kuret, n. d., 293–294.

Zusammenfassung

DAS LEBEN IM STADTARMENHAUS IN ŠKOFJA LOKA – IM SPITAL

(nach Chronik 1923 – 1931)

Der Autor stellt Auszüge aus der Spitalchronik zwischen 1923 und 1931 dar. Das Stadtarmenhaus gründete am 25. Mai 1547 der, aus Loka stammende, Pfarrer aus Radovljica Nikolaj Škofič. Es war bis 1950 ununterbrochen in Betrieb. Anfangs befand es sich in einem Haus unter dem Klarissenkloster. Als das Gebäude zu eng wurde, übersiedelte man es auf den heutigen Spodnji trg. Die Anstalt war für Unterkunft alter, entkräfteter und körperbehinderter Stadtbewohner bestimmt. Zum Spitalkomplex gehörte auch die Barockkirche der traurigen Gottesmutter und der St. Elisabeth. Das Armenhaus verwaltete ein Verwaltungsbeamter. Dieses Amt führten in der Geschichte des Armenhauses einige bedeutende Leute aus Škofja Loka. Auch unter Pflöglingen waren einige berühmte und bekannte Leute, vor allem Künstler.

Das Armenhaus versorgten durchgehend die Gemeinde, reiche Stadtbürger und Ursulinen. Im Beitrag werden einige sehr interessante Ereignisse aus der reichen Geschichte dieses Hauses beschrieben, vor allem aus seinem gesellschaftlichen Leben, einige Geschichten über soziale und Lebensverhältnisse im Hause.